

HOOFDSTUK I

Jan Derks

Jan Derks is een echte nijdigaard. Hij lacht voor geen kwartje. Ook niet als Rob, zijn vrolijke hond, hem om de benen springt, de zon schijnt en de vogels fluiten. Niet, dat Jan Derks geleerd heeft tot het lachen te zeggen: ‘Gij zijt uitzinnig’. Jan Derks is altijd kwaad. Kwaad op God en kwaad op de mensen, op Rob en al de dingen om hem heen.

Nee, met Jan Derks is niet te praten. En vanmorgen zeker niet.

‘Vort hond ... vort ... moet ik je de bek intrappen?’

Rob kent zijn baas al langer dan deze mooie morgen en blijft hem uit de voeten. Het beekje kabbelt er even rustig om voort. Ginds is het kleine watervalletje en als je daar komt, is het net of de beek schaterlacht.

Vanmorgen lacht ze om Jan Derks, de nijdigaard. Hoor, hoe het klatert en bruist. Jan Derks hoort het niet. Hij is horende doof. Jan Derks kan en wil niet horen. De heerlijke vroege voorzomerzon bundelt stralen van goud over het land. Het ligt er nu schoner bij dan ooit. Op de hoge essen golft overal het graan en tussen de akkers zijn de rode en blauwe banden van klapproos en korenbloem bij duizenden te zien.

‘De hemelen vertellen Gods eer en het uitspansel verkondigt Zijner handen werk. De dag aan de dag stort overvloediglijk sprake uit en de nacht aan de nacht toont wetenschap.’

Jan Derks ziet er niets van. Hij is ziende blind. Nee, Jan Derks wil niet zien. Daar is hij te nijdig voor. Jan Derks is nijdig op ... God.

‘Kioe-oe-wiet, kioe-oe-oe-wiet.’

Jan Derks staat even stil en kijkt op. Een kievit hier? Hij kijkt omhoog en ... opeens loopt hij weer nijdig verder. ‘Dacht ik ’t niet? Ook al bedrog.’ Daar zit in de oude eik, die al eeuwen staat bij ’t Kraaiennest, de hoeve van boer Horst, zo’n protsenmaker van een spreekw de boel voor de gek te houden. Jan Derks is te veel zoon van het land om dat niet te weten.

Jan Derks begrijpt het geval best. Die spreekw heeft een forse maaltijd van larven en vette grasrupsen opgedaan aan de kant van het beekje. Daarom verkeert die spreekw in een voortrefte-

lijke stemming en dan mag hij toch zo graag een spotvogel zijn.

Dan vermaakt die rakker zich met het nabootsen van andere vogels en dat kan hij uitstekend. Zie, daar zit hij met glanzende borst, slaande vleugels en slaande keel ... een spreek, blij om het leven en blij om de zon.

‘Kie-oe-wiet ... kie-oe-oe-wiet!’

Daar buitelt de kievitsdoffer al om hem heen, zijn vreugd uitschaterend. Zo zat die spotter daar, hoog op een tak van de oude eik, toen Jan Derks er onderdoor ging.

Hoor, Jan Derks, het spreekwienlied schalt wijd weg over de akkers. Die spreek heeft jou heel wat te zeggen, joh. Maar Jan Derks hoort aan de verkeerde kant. Hij verstaat die spreekwentaal niet. En toch, Jan Derks, zegt die spreek het in goed Gelders:

‘Kie-oe-wiet ... kie-oe-oe-wiet,
Jan Derks ... je bent een prullepiet.
Kie-oe-wiet ... kie-oe-oe-wiet,
Jan Derks, ik raad u, wees weer blij.’

Maar Jan Derks hoort niet. Hij steekt een strootje tussen de tanden.

‘Zo’n smerige spreek, hij had gedacht mij beet te nemen. Dan moet je vroeger opstaan, kuiken.’

Hij snapt niets van zo’n vrolijke spreek. Hoe zou hij ook? Ginds tegen het bos geleund staat zijn huisje. Het enige vensterraam, met de kleine ruitjes vol barsten, gluurt als een oog van achter en om de eikenstammen die voor het huis je staan. Wil het kiekeboe spelen met de baas, die daar aankomt?

De scheefgezakte blinden hangen aan een scharnier en aan de kleur te zien, zouden ze vroeger groen geweest kunnen zijn. Opzij van het huisje staan de vruchtbomen, heel oude, die de grootvader van Jan Derks nog heeft geplant.

Het heldere wit van de muren is nu gelig-groen geworden en de speelse schaduw die de takken van de eiken erop werpen, is er minder scherp door te zien. Een oude poes, zo mager als een lat, ligt te soezen in het bloemrekje, waar vroeger de knalrode geraniums te bloeien stonden. Het

is juist een plekje voor haar. Ze loopt Jan Derks niet graag in de weg, want zijn nijldige benen zijn rap, dat weet ze best. Aan het groene weidje, waar drie schapen en een paar geiten het reeds lang kaal gevreten gras nog eens afzoeken, heeft dit huisje de weidse naam van 't Weidehuis te danken. De bloeiende boomgaard en het weitje en de altijd groene den- nen rondom het huis je, zorgen ervoor dat het huisje van veraf gezien, in al zijn ellende tóch aantrekkelijk is, ondanks het verval.

Het is echt een Gelderse idylle. Maar Jan Derks kan niet kijken. Hij ziet het leven tegen zich gekeerd en nu keert hij zich tegen het leven.

Van binnen is het huisje er niet beter aan toe. En tussen al die stukken en brokken van wat vroeger de weelde van huiselijk geluk geweest is, leeft Jan Derks die zijn nek verhardt, omdat – zoals hij 't zegt – God die brokken heeft gemaakt.'

Zijn moeder, klein, gebogen, maar taai als een wilgenroede, verdiende na vaders dood als het ware lopend haar brood. Zij kon ploegen, melken, naaien voor andere mensen, zij bakerde de jonggeborenen van het dorp en waste de doden af.

Bij de vreze des Heeren paarde zich haar onversaagde flinkheid en zo bleef de armoede buiten het huisje. Haar enige, kleine jongen moest al vroeg van alles aanpakken en na de schooltijd bleef er niet veel tijd over voor Jan Derks om te spelen. Moeder zat er flink achterheen dat hij goed leerde.

'De meester', kon moeder in haar simpele wijsheid tegen Jan Derks zeggen, 'de meester, zie je, heeft een vast salaris en een stok. En de boswachter heeft een vast salaris en een geweer. Maar de meester kan geen boswachter zijn, want dan zouden de hazen lachen en de boswachter kan geen meester zijn, anders zouden zelfs de kleinste snotneuzen lachen. Ze zijn allebei te dom om iets anders te zijn. Maar jij moet zoveel leren dat je alles kunt zijn, ook zonder stok en zonder geweer. En dan vanbinnen moet je nog een nieuw hart hebben.'

Als een zwijgende getuige staat daar in een hoek van de kamer, dicht bij de schouw, de oude lessenaar waarop de grote Bijbel ligt. Dagelijks las en vertelde zijn moeder hem er uit en 's morgens en 's avonds boog ze met haar jongen de knieën. De moeder besefte wat zij moest zijn voor het kind dat zijn vader miste. De veel beproefde vrouw doorzag de felle

haat tegen God en Zijn gangen, die in het hartje van haar kind woelde.

Op de dag van de begrafenis is het heel sterk uitgekomen. De oude dominee Versluis die de begrafenis leidde, sprak over de woorden: 'Want zoals de boom valt, blijft hij liggen.' De oude leraar heeft God gelijk gegeven en de grondoorzaak aangetoond.

En moeder had die dag gezegd tegen de kinderen des Heeren die in de kamer zaten, dat God goed was, ook als Hij sloeg. Zij zweeg stil, wetende dat de Heere het deed. En toen hebben die mensen met elkaar geknikt en geweend. Maar de kleine Jan Derks vond het lang niet goed. Door zijn opvoeding wist hij dat moeder, de dominee en al die kinderen des Heeren met andere woorden zeiden dat zij het goed vonden om zijn vader te laten liggen zoals hij lag. En zij bedoelden dan 'in de hel'. Die boom zou wel in de hel liggen, en dat had God gedaan!!!

Doordat zijn moeder, de dominee en al die vrienden van hen dat goed vonden, is de felle haat tegen God en Zijn gangen opgevlamd in het hartje van kleine Jan Derks.

En zij loeide als een ontketende storm in het hart van de eenzaam achtergebleven jonge man op de dag, toen de dragers met zijn moeder tussen de eiken doorgingen en haar achter de kerk hebben gebracht bij zijn vader. Op die dag heeft Jan Derks zijn Bijbel dichtgeslagen met een vreselijke slag, zodat de lessenaar ervan kraakte. Jan Derks heeft toen zijn vuist gebald en de arm omhoog geheven en naar boven gezien ... een blik vol dodelijke haat heeft in zijn ogen geflikkerd ... en met nog een dreunende slag op de Bijbel heeft hij gezworen dat hij er geen letter meer uit lezen zou. En zo is 't gebleven tot nu toe.

De oude lessenaar en de Bijbel staan nog op hun oude plaats ... Zij hebben geduld ... lang en taai ... ze staan er ... als bleven ze op hun post. Als symbolen van Gods trouw en Zijn volhardende geduld. Alsof God daarvoor wilde zeggen: Jan Derks ... Ik zal nog wachten om genadig te zijn. Maar Jan Derks hoort niet, zo nijdig is hij op God, Die goed voor hem is.

Vandaag is Jan Derks niet gaan werken. Hij heeft vrij genomen. Dat heeft hij niet gevraagd, nee, dat heeft hij genomen. En nooit in al die jaren heeft de boer het gewaagd om op deze datum 'nee' tegen Jan Derks te zeggen. In de wijde omtrek weten de mensen wel waarom Jan Derks vandaag naar de bossen gaat en langs de akkers dwaalt. Elk jaar op deze

dag gaat hij naar de plek, waarvan de gebeurtenis die er in zijn jonge leven plaats had, hem nooit heeft los gelaten.

Die gebeurtenis heeft een stempel op zijn leven gedrukt. Het heeft hem van God en Zijn Woord doen afkeren. Dat laat hij elk jaar zien in zijn gang naar die vaste plek in het bos. Hier heeft God hem geslagen. Hier wil hij in brute overmoed de heilige God rekenschap vragen. Hij, de nietige Jan Derks, zal hier staan als rechter van de God, Die hem zijn vader ontnam.

Hij praat niet goed wat er met vader is gebeurd, zoals de anderen doen. Verbeten houdt hij vol, elk jaar wordt zijn hart harder. Zó is Jan Derks. En daarom is hij een nijdiggaard.

Twee en twintig jaar is het nu geleden. Hij was toen acht jaar. Toen is het gebeurd dat zijn vader werd gedood door 'n vallende boom. Het was tegen de middag van een warme voorzomerdag. Jan Derks was de enige die van de rand van de open plek af zag hoe de top van de hoge spar begon te trillen en hoe hij – zonder zoals anders heen en weer te zwaaien – plotseling om zijn eigen as scheen te draaien. Heel snel, met horizontaal rondwervelende takken, voor hij neersuisde als een van zijn grondvesten losgeslagen toren. En in de donder van zijn val verzwoeg hij de zwakke kreet, die bij het neerstorten van de groene lawine aan zijn voet opklonk. De kleine Jan Derks stond daar. Hij had zijn de lippen – waarop het sap van de bosbessen nog niet was gedroogd – half geopend en de blik strak gericht op het geweldige gebeuren. Hij beefde net zoals de grond waarop hij met zijn blote voeten stond, tot de wolk stuifmeel met de zachte wind in het bos was weggetrokken en de ontzaglijke massa groen onbeweeglijk dwars over de open plek gesmakt lag.

Jan Derks verwonderde zich er niet over dat hij zijn grote sterke vader niet kon vinden tussen al het groen ... Hij meende dat zijn sterke, onverschrokken vader dit allemaal had gedaan. Pas nadat hij een poosje op de tast een doorgang had gezocht in de groene wildernis van de versplinterde takken, vond hij zijn vader. Daar lag hij, stil op de rug liggend, de bijl nog in de handen, een smalle rode streep tussen de lippen, zonder dat er bosbessen op het mos te zien waren. De kleine Jan Derks dacht, dat vader een grapje maakte. Hij zette de blauwe pannen met vlees en soep in de

schaduw van de gevallen boomstam en ging toen bij zijn vader zitten, geduldig wachtend hoe dit vreemde verstoppertje spelen zou aflopen. Over het naar de hemel gekeerde voorhoofd van de dode boog zich op een wonderlijke manier een ongedeerde stengel zomerklokjes. Van het blauw van deze bloemen ging de blik van het kind naar het vreemde wit van het overschaduwde voorhoofd ... en weer terug. In het groene huis, op de drempel waarvan hij zat, sidderden gouden vlekken van de zon, die hoog achter hem stond. Uit de takken van de gevallen reus droop sterk geurend, gele hars en glanzend, met kloppende flanken gleden het lijfje van een hagedis langs vaders handen.

En na een poosje, waarin de roep van de wielewaal met lieflijke een-tonigheid door het bos klonk, wist de kleine Jan Derks niets beters te doen dan net als zijn vader de ogen half te sluiten en weg te glijden in een lichte sluimering. Tót een van hen het spel moe zou zijn en als eerste tot het oude leven zou terugkeren.

Jan Derks werd wakker van een zacht steunen, dat diep onder de takken vandaan scheen te komen. Het was het schaven van takken over en langs elkaar. Het steunen klonk als kwam het diep uit de grond op.

Onbewust kwam toen in Jan Derks het aanvoelen van de dood. Maar nog vóór het kind de angst daarvan kon verwerken, zag het, zoals het bij zijn slapende vader meermalen gezien had, hoe de kleine donkere bosvliegen om het gezicht van zijn vader zweefden en dat vaders slaap té diep moest zijn, om ze met zijn altijd gebruikelijke armbeweging te kunnen verjagen. Op dat ogenblik gaf Jan Derks voor de eerste en tegelijk voor de laatste maal ... een luide snik, omdat diep in zijn kleine hersentjes er iets was dat hem de toestand deed aanvoelen.

Hij had een reeds verwelkende twijg van tussen de sparrentakken afgebroken en had daar gezeten, uur na uur, de bladeren heen en weer bewegend langs de ogen van zijn vader ...

Jan Derks was zich wel bewust, dat het goed zou zijn naar de huisjes van het dorp te lopen, om zijn moeder of een van de andere grote mensen bij hun dagelijks werk op te zoeken en hun te zeggen dat hier in het bos zijn vader onder een boom lag, niet slapend en toch niet wakker.

Zo goed was het kind zich dit in zijn hulpeloosheid bewust, dat het een paar keer uit het groene takkenhuis liep over de open plek, naar

de akker van boer Streuvels, waar paadjes begonnen die naar het dorp leidden. Maar toen het zich met een laatste afscheidsblik omkeerde, zag het de donkere bosvliegen weer om de ogen van zijn vader zweven. Hij meende dat hij vaders stille ogen niet mocht prijsgeven aan deze lastige dieren. Daarom keerde hij telkens terug in zijn donkere huis, waarin de zonnemarken nu reeds vlakker lagen. Hij zette zijn eentonig werk voort en verweerde zich met samengeknepen wenkbrauwen tegen het aldoor toenemende gevoel van kille en hopeloze verlatenheid.

Pas toen het begon te schemeren vond men de dode vader en het kind.

‘De vliegen’, zei de kleine Jan Derks, toen men hem vroeg wat er gebeurd was. ‘Er moest iemand hier blijven om de vliegen te verjagen.’

De mannen zwegen stil en een van hen streek met zijn grove hand de kleine jongen over het haar ... met de andere hand wreef hij zich in de ogen. Zij tilden de dode op, vlochten een baar van groene takken en keerden naar het dorp terug, waar alle deuren open stonden en de gordijntjes werden weggeschoven. Het vee loeide, als bespeurde het de koele adem van de dood.

Jan Derks werd geprezen door zijn vrienden, evenals door de grote mensen, omdat hij als een dappere wachter in het huis van de dood had gezeten. Dat hielp hem echter niet veel verder op zijn levensweg. Zijn vader, waarvan hij zoveel hield ... kwam nooit meer terug!

Zó is Jan Derks zijn huisje vandaag in- en uitgegaan. Deze ene dag in het jaar is de dag van Jan Derks. Dan is hij de rusteloze en dwaalt hij door de bossen en langs de velden.

Straks gaat hij weer weg. Op hetzelfde uur als toen de boom viel, staat Jan Derks op de bewuste plek in het bos. Dan beleeft hij weer van minuut tot minuut dat ijzige gebeuren. Dan zwaait vaders bijl door de lucht. Hij hoort het gesuis. Daarr ... de klap ... en de wegvliegende splinters. Dat is de kracht van zijn vader. En dan ... die laatste slag en ... de geweldige val ...

Weer staat hij daar, de handen in de zakken van de gelapte broek met de uitpuilende knieën. De lippen op elkaar geperst. De rimpels in de stoere kop getrokken. Als een vertwijfeld mens. Als een stuk geslagen

wrak. Hier heeft God toegeslagen. En hard. En die slag slijt niet. Ze komt harder aan ... elk jaar weer. Want Jan Derks blijft staan.

Hij buigt zich niet. Nooit zal hij buigen. Dat heeft hij gezworen ... hij, Jan Derks. En al die jaren heeft hij woord gehouden. Tegen niemand heeft hij dat gezegd dan ... tegen God. Die heeft het gehoord.

Als de schemering valt, gaat Jan Derks weer terug naar zijn huisje. Waarvan de deur altijd openstaat. Hij gaat langs dezelfde paadjes als die hij ging met de mannen die op de groene baar zijn vader droegen. De deuren van de huisjes blijven nu dicht en de gordijntjes worden nu niet weggeschoven. De koeien grazen door zonder te loeien. De zon tintelt laag over de akkers en speelt in de gebarsten ruitjes van 't Weidehuis een gouden glans van blij vertrouwen. Zoals gebarsten levens kunnen zijn, waarin de ootmoed schittert.

Jan Derks heeft een zware dag gehad. Zoals elk jaar. Vanuit het open raam van de hoeve van Gijs Leune, die even verder staat, klinken orgeltonen, die echoën tegen 't Weidehuis. Een heldere meisjesstem wordt op zoete wind over de halmen naar Jan Derks gedragen. Die staat stil ... en hoort.

Wil toch niet stug, gelijk een paard weerstreven,
Of als een muil door domheid voortgedreven.
Gebit en toom door 's mensen hand bestierd,
Beteug'len 't woest en redeloos gediert.
Laat zulk een dwang voor u niet nodig wezen,
Wie God verlaat heeft smart op smart te vrezen,
Maar wie op Hem vertrouwt, op Hem alleen,
Ziet zich omringd met Zijn weldadigheên.

Jan Derks heeft geluisterd, ook al wilde hij niet luisteren. In het bos heeft hij in gedachten de bijl van zijn vader gehoord, hier hoort hij de psalm van zijn moeder. Hij kent die psalm wel.

Even is hij stil. Heel diep vanbinnen in Jan Derks schokt het. Dan zegt hij een lelijk woord. Zo nijdig is hij om die psalm. Jan Derks! God geeft je antwoord. Hoor je 't niet? De Heere is groot van goedertierenheid!

Maar Jan Derks verzorgt zijn vee. Sluit de blinden en kruipt in de bedstee. De dag is weer om. En Jan Derks heeft woord gehouden. Zó is Jan Derks! Een mens?